

طرح بوم با طعم بازی های بومی

زینب سالاری

کارشناسی آموزش ابتدایی ، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس

khadmymhmd67@gmail.com

۰۹۱۷۰۲۹۰۷۴۵

چکیده :

مناطق مختلف محیط های زندگی متفاوتی را ایجاد کرده اند و بدیهی است که مدارس شرایط مختلفی داشته باشند. یک برنامه جامع و واحد آموزشی هر چه قدر که هم که خوب و عالی تنظیم شود، ممکن است برای یک مدرسه کامل نباشد. طرح بوم یا برنامه ویژه مدرسه، به منظور تکمیل محتوای آموزش رسمی در هر منطقه و منطبق با شرایط و ویژگی های آن منطقه به وجود آمده است. این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی ، به بررسی طرح بوم با طعم بازی های بومی پرداخته است . بازی های بومی به بازی هایی اطلاق می شود که در منطقه یا محله خاصی اجرا شوند و نمادی از آداب و رسوم و فرهنگ اجتماعی آن منطقه یا محله است . در این راستا نقش مهم و تاثیرگذار مدارس در آموزش و انجام این بازی ها نبایستی نادیده گرفته شود . تعمق در بازی های بومی - محلی و بررسی آنها از منظر حسی - حرکتی و شناختی در هر فعالیت، ظرفیت های بالای حسی - حرکتی نهفته در آنها را آشکار می سازد و ایده های فراوانی را برای طراحی و اجرای برنامه های آموزشی و ورزشی برخاسته از بازی های بومی در مدارس متبلور می سازد.

واژگان کلیدی: طرح بوم ، بازی های بومی ، مدرسه محوری ، دانش آموزان

مقدمه

بازی های بومی و محلی به عنوان گنجینه ای از باورهای فرهنگی اقوام، ضمن داشتن پیوند ناگسستنی با یکدیگر، نشان هویت و فرهنگ و بخشی از میراث آن کشور است. همچنین دارای جنبه های نشاط و شادابی و پیوستگی عمیق با زندگی و معیشت مردم است و از مهم ترین اجزای فرهنگ و عقاید، اندیشه ها، قصه ها، آداب و رسوم، ترانه ها و هنرهای ساده و ابتدایی مردم هر ناحیه به شمار می آید. بازی های بومی و محلی از راه های پرورش روان، فکر، اجتماع و جسم است. این بازی ها که از گذشته های دور در سرزمین پهناور و کهنسال ایران رایج بوده، حاوی ارزش های انسانی و اخلاقی و ابزاری برای انتقال عقاید، فرهنگ و تمدن از نسلی به نسل دیگر بوده اند.

بازی به طور عام و بازی های پرورشی و بومی و محلی به طور خاص در کودکان اهمیت ویژه ای دارد. بسیاری از والدین می پندارند که بازی تنها با هدف گذران وقت برای کودک و ایجاد سرگرمی برای او طرح ریزی می شود، در صورتی که می توان گفت سهم عظیمی از هویت و تجارب کودک در این بازی ها کسب می شود. کودک در بازی نقش های مختلف را تجربه می کند و خود را در شخصیت های متفاوت با وظایف خاص آن تجسم می کند لذا بازی برای کودک صرفاً سرگرمی نیست. دنیایی از یادگیری، کسب تجربه، استقلال، ساخت عزت نفس و صرفاً زمینه هایی برای گسترش زبان و یافتن مهارت های اجتماعی است. در بازی کودک احترام به دیگری، کنترل خشم، صبر، هم احساسی و حتی نمایی از محاسن و معایب نقش های مختلف را می آموزد. و در این راستا بازیهای بومی و محلی علاوه بر زمینه هایی که بیشتر یادگیریهای مربوط به زندگی کودکان در آنها اتفاق می افتد، زمینه هایی را نیز برای کودکان فراهم می کنند تا با فرهنگ و ارزشهای فرهنگی خود آشنا شوند. (Aypay, 2016)

با توجه به نقش و اهمیت بازی های بومی و محلی، باید متذکر شد فراموشی هر یک از آنها فراموشی بخشی از گذشته و فرهنگ و در نتیجه فراموشی ارزش ها و هنجارهاست؛ زیرا بازی های بومی و سنتی بخشی از آموزش و پرورش غیررسمی هر جامعه است و نقش تربیتی فوق العاده ای را در رشد شخصیت و فرهنگ پذیری افراد آن جامعه ایفا می کند. از این رو نقش مهم و تاثیرگذار مدارس در آموزش و انجام این بازی ها نایستی نادیده گرفته شود.

مدرسه از اصلی ترین سیستم های آموزشی اجتماعی و تربیتی و پر اهمیت ترین رکن تعلیم و تربیت است که به منظور پرورش صحیح دانش آموزان در بعدهای اخلاقی آموزشی اجتماعی علمی دینی و شناسایی پتانسیلها و هدایت به رشد همه جانبه ی روحی معنوی و جسمانی شان طبق هدفهای مصوب مقاطع تحصیلی و بر اساس حیطه ها و بخشنامه های وزارت آموزش و پرورش برنامه ریزی و سازماندهی شود. انتقال ارزشهای مهم عصر امروز مورد توجه خاص سیستم آموزش و پرورش بوده به گونه ای که مدرسه فراگیران را موظف می کند تا ارزشهای کشور را در خویش نهادینه سازند. (بارکر، ۲۰۰۴)

در قرن بیستم حکومتها در راستای ارتقای بهره وری مدارس، به سمت تمرکز زدایی و آزاد سازی مدارس پیش رفته اند. یعنی از مدارس می خواهند که برای دستیابی به نتایجی قابل اندازه گیری بیشتر بکوشند. مدیریت مدرسه مدار تفویض اختیار و دادن آزادی عمل بیشتر به مدارس برای تصمیم گیری است. نوع تصمیماتی که در مدارس گرفته می شود از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. مدیریت مدرسه محور یا تصمیم گیری مشارکتی از ویژگی های بارز نظام های آموزشی در دهه اخیر به شمار می رود.

مدرسه محوری به این امر اشاره دارد که در فرآیند تصمیم گیری جامع و فراگیر، همه اعضای گروه به طور برابر شرکت داشته باشند. لازم است اقتدار گروه هایی که در مدرسه تصمیم گیری می کنند، به وسیله سطوح سازمانی و سلسله مراتب آن حمایت شوند و

مورد احترام قرار گیرند، لذا مدرسه محوری یا تصمیم گیری مشارکتی در مدرسه، یک بازنگری در مدارس به ویژه مدارس دولتی است که انحصار قدرت تصمیم گیری را از یک ناحیه مرکزی به یک مدرسه، به منظور بهبود عملکرد آن مدرسه به دنبال دارد. سوگیری این فرآیند به سمت افزایش دادن سطح دخالت و درگیری مدرسه در اداره مدیریت خود است. این فرآیند باعث توانمند شدن مدرسه برای ایجاد تصمیم گیری های آموزشی در مورد نیازهای یک مدرسه و کمک به استفاده موثر از منابع محدود مدرسه و تقویت مشارکت محلی در اداره امور مدارس است. به این ترتیب مدرسه محوری به دنبال تمرکز زدایی در نظام آموزشی و انتقال اختیار و قدرت تصمیم گیری به مدرسه، به وجود می آید. (سالکی، ۱۳۸۸)

در این راستا طرح برنامه ویژه مدرسه که با نام اختصار طرح بوم شناخته می شود جهت محقق ساختن بند ۲ - ۱۳ برنامه درسی ملی و راهکار ۵-۵ سند تحول بنیادین و مصوبه جلسه مورخ « ۹۴/۱۲/۱ » شماره ۹۲۶ شورای عالی آموزش و پرورش و به منظور اجرای سیاست کلی به مدارس ابلاغ شد. این طرح طبق سیاست مدرسه محوری شیوه نامه اجرایی جهت گیری تربیتی فرهنگی و با محوریت آموزشهای مهارت محور و گسترش اقدامات پرورشی در آموزشگاههای ابتدایی و متوسطه اجرا می شود. طرح بوم که اختصار طرح برنامه ویژه مدرسه است برنامه و طرحی هست که با اتکا به توان و صلاحیت مدارس اجازه ی برنامه ریزی درسی عملیاتی کردن و ارزیابی قسمت مشخصی از زمان آموزش رسمی را با مشخص کردن رهنمودهای از پیش تعیین شده به مدارس اختصاص می دهد. (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷)

در طرح بوم مدیریت شورا و معلمین مدرسه اجازه دارند بخشی از زمان آموزش رسمی را به محتوا یا سرفصلی اختصاص دهند که خود انتخاب می کنند و در این زمینه می توانند حتی معلم مورد نظر خود را نیز بنا به تشخیص خود تعیین کنند تجربیات موفق طرح کتب استان شناسی در افزایش سطح آگاهی دانش آموزان و درک نیازهای اجتماعات محلی توانست پشتیبان موفقیت طرح بوم شود. پاسخ دهی به نیازهای منطقه ای و محلی، ارتقای مدرسه به عنوان جایی برای توسعه ی محل و محیط زندگی و ایجاد محیطی برای ارتقای سطح علمی در قالب شیوه های متنوع شاد و خلاقانه از اهداف اصلی طرح بوم است که در راستای راهکار ۵-۵ سند تحول بنیادین و بند ۱۳ - ۲ برنامه درسی ملی که بر اساس رویکرد فرهنگی تربیتی تدوین یافته اند.

اصیل نیکو و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیقی به بررسی برنامه ویژه مدرسه (بوم): گامی به سوی تمرکززدایی در برنامه ریزی درسی آموزش و پرورش ایران پرداخته و نشان دادند « برنامه ویژه مدرسه جهت اجرای مطلوب با چالش ها زیادی از جمله بی انگیزگی و بی تحرکی معلمان، اشکالات سیستمی و راهبردی، سرمایه گذاری انسانی قابل توجهی، عدم تمایل مدیران و تصمیم گیران و کمبود منابع مالی و انسانی روبرو می باشد. توجه به تربیت معلمان متخصص و ارتقای صلاحیت حرفه ای پژوهشی و برنامه ریزی و تصمیم گیری معلمان، طراحی برنامه های آموزشی جهت ارائه آموزش های مورد نیاز به اعضای آموزشی و اداری مدارس، تخصیص بودجه، تجهیزات و امکانات تسهیل کننده در مدارس، ایجاد فضای مناسب برای مشارکت می تواند به بهبود کیفیت و اجرای برنامه ویژه مدرسه در نظام آموزشی ایران کمک می کند. »

امیری و زین الدینی (۱۳۹۸) در پژوهش خود به تبیین رویکرد برنامه ریزی درسی ویژه در سطح مدرسه (بوم محوری) در راستای سیاست تمرکز زدایی پرداخته و به این نتیجه دست یافتند که « برنامه ریزی ویژه مدرسه با رویکرد بوم محوری در راستای عملیاتی شدن سند تحول بنیادین و پوشش به مواد بندهای قانونی آن پاسخی منطقی به چالش های امروزی نظام تعلیم و تربیت می باشد. در واقع ضرورت بنیادین برنامه ریزی ویژه در سطح مدرسه (بوم) تاکید بر لزوم توجه به نیازها و اقتضائات باقی مدرسه است دستمایه قرار دادن این اقتضائات به عنوان مبنای طراحی و تدوین برنامه ریزی در سطح مدرسه و تبدیل مدارس به مدارس الگو، از اهداف برنامه ی

بوم محوری در این زمینه می باشد. در نتیجه ی این انطباق برنامه با ساختار مدارس به همراه سایر مولفه ها شامل تمرکز، انعطاف و مشارکت پذیری است که نیازها و علائق دانش آموزان و خانواده و اجتماع محلی و نیز امکانات موجود یا بالقوه ی مدرسه با هدایت مدیر براساس نوعی آزادی عمل براساس نیاز سنجی و خواست سنجی، طراحی و ساختار جدیدی از مدارس پیشرو، و حرفه ای را رقم زده، محیط های یادگیری کاربردی تر، بهبود کیفیت یادگیری، و بستری برای رشد و تحول حرفه ای ذی نفعان مدارس را سبب شده این عمل فکورانه اصلی ترین عامل تحول و اصلاح در برنامه های درسی محسوب می شود که به حوزه های مغفول آموزش و پرورش توجه نموده از جمله عواملی است که موافقان این نوع برنامه ریزی از آن یاد می کنند»

نتایج تحقیق کول میری و همکاران (۱۳۹۹) پیرامون بررسی میزان تحقق اهداف طرح برنامه ویژه مدرسه (بوم) در مدارس متوسطه دوره اول شهرستان سیریک در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۹۹ نشان داد «اهداف طرح برنامه ویژه مدرسه (بوم) در مدارس متوسطه دوره اول شهرستان سیریک به خوبی تحقق یافته است. هدف پاسخگویی به نیازهای منطقه ای و محلی ناشی از تفاوت های محیط زندگی، جنسیتی و فردی دانش آموزان بالاتر از متوسط می باشد. هدف تنوع بخشی به محیط های یادگیری با بهره گیری از امکانات و فضاهای آموزشی داخل و خارج از کلاس و مدرسه و ایجاد فضایی شاداب، پرنشاط و لذت بخش برای دانش آموزان بالاتر از متوسط می باشد. هدف ارتقای جایگاه مدرسه در اذهان عمومی به عنوان محور توسعه محله و شاخص بالندگی آن: محله برای مدرسه، مدرسه برای محله بالاتر از متوسط می باشد.»

مومنی و شیرینی (۱۳۹۹) در تحقیق خود به آشنایی با قابلیت های برنامه ویژه مدرسه (بوم) در برنامه درسی مبتنی بر تربیت ذهن دانش آموزان دوره ابتدایی پرداختند. یافته ها بیانگر آن بود که «از ضرورت های آموزشی در دنیای پر از تغییر و تحولات سریع، محدودیت زمانی در درس می باشد، لذا نیاز به برنامه درسی متناسب با شرایط بومی در آموزش دانش آموزان دوره ابتدایی می باشد. سند تحول بنیادین و برنامه درس ملی، آموزش در دوره ابتدایی را بر تربیت و کسب شایستگی های پایه عنوان کرده اند، لذا می توان برنامه های درسی را به صورت درهم تنیده و از پیوند زدن موضوعات درسی و با تأکید بر مهارت های اجتماعی و تربیتی تنظیم کرد، از آنجا که این کار نیاز به بستر و زمینه ی فرهنگی تدریس دارد، برنامه ویژه مدرسه (بوم)، قابلیت های این بستر فرهنگی، به سمت تقویت تربیت ذهن را فراهم می نماید»

نتایج پژوهش صیادی و اطهری (۱۴۰۰) در بررسی چرایی و چگونگی رویکرد برنامه ریزی درسی مدرسه محور مبتنی بر طرح بوم نشان داد «نظام آموزشی در کشور ایران به دلیل وجود ظرفیتهای پید و پنهان، کمی از حالات تمرکز فاصله گرفته است و لازمه ی حرکت به سمت تمرکززدایی، نیازمند تدارک تمهیدات و آماده سازی بسترهای مختلف میباشد. سرانجام نتایج حاکی از آن است که آموزش و توانمندی سازی معلمان به عنوان اصلی ترین حلقه ی زنجیره ی آموزشی، در اولویت قرار دارد چرا که اجرای طرح مدرسه محوری بدون حضور معلمان ماهر و توانمند امکان پذیر نمی باشد.»

خسروی و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی به بررسی نقش برنامه ویژه مدرسه (بوم) در برنامه های درسی ایران پرداخته و نتیجه گیری کردند «برنامه ویژه مدرسه (بوم) خط مشی واگذاری اختیار به مدارس و مشارکت دادن در تصمیم گیری های مدرسه است و مقوله ای است که در پاسخ به چالش های ناشی از برنامه ریزی درسی متمرکز ایجاد شده است و مهمترین دلیل شکل گیری آن، همسویی بیشتر برنامه های درسی با نیازها و مسائل موجود در سطح مدرسه و جامعه محلی است. در واقع ضرورت بنیادین برنامه ریزی ویژه در سطح مدرسه تأکید بر لزوم توجه به نیازها و اقتضائات باقی مدرسه است دستمایه قرار دادن این اقتضائات به عنوان مبنای طراحی و تدوین برنامه ریزی در سطح مدرسه و تبدیل مدارس به مدارس الگو، از اهداف برنامه ویژه مدرسه در این زمینه می باشد»

روش شناسی

پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی و با اتکا به منابع کتابخانه ای به بررسی طرح بوم با طعم بازی های بومی پرداخته و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی از قبیل کتب، مقالات و پایان نامه ها می باشد.

بحث درباره یافته ها

هر ملت ریشه دار در تاریخ، به مدد بهره مندی از عناصر هویت بخش فرهنگی و تاریخی خویش، حماسه ای دیرپا و ماندگار را رقم می زند. این حماسه خوانشی از ابعاد متکثر هویتی، فرهنگی، اجتماعی و هنری است. از این رهگذر آرایه ها و نگاره های فرهنگی مانا و پایداری چون معماری، نقاشی، ادبیات، موسیقی، آداب و رسوم و ده ها مؤلفه ی دیگر، هویت اصیل و حیات بخش فرهنگ هر ملت را در گذرگاه سخت تاریخ شکل می دهند. در این میان یکی از عناصر ماندگار و کهن هر ملتی که ارتباط ناگسستنی با ذائقه ی فرهنگی آن ملت دارد؛ بازی ها و سرگرمی های بومی و محلی اند که در بطن تاریخ دراز هر ملتی مجال بروز و ظهور می یابند. شاید بتوان گفت که سویه های لطیف تر ادبیات، هنر، آداب و رسوم و سایر شق های حوزه ی شوق انگیز فرهنگ در کالبد بازی های بومی و محلی خود را آراسته می گردانند. این بازی ها که از آبشخور فرهنگی این مرزوبوم سیراب شده اند ارتباطی درهم تنیده با لایه های بومی و قومی سرزمین ایران دارند. تنوع اقلیمی و زیستی بی نظیر ایران، در بستر تاریخ، فضای مناسبی را برای ظهور انواع بازی ها فراهم آورده است. (رضوانفر، ۱۳۸۹)

بازی های بومی و محلی، فعالیت های ویژه هر قوم و طایفه ای هستند که برای حفظ و بقای سرزمین نیاکان خود انجام می دهند. این فعالیت ها که در قالب اعیاد سنتی و مذهبی، غذا و بازی ها انجام می شوند، براساس باور های فرهنگی، آداب و سنت های آنان بوده و نه تنها موجب شادی و نشاط آنها می شوند، بلکه سلامت جسم و روان آنها را نیز تأمین می کنند. این فعالیت ها با توجه به ویژگی های فرهنگی، جغرافیایی، تاریخی و اجتماعی هر سرزمین پدید آمده اند. بازی های بومی و محلی متناسب با آیین ها، آداب و سنت های همان منطقه، در گستره زمان دچار تغییر و تحول شده اند. اما یک مسئله مهم در انتقال هر سنتی، شناسایی منشأ آن است، تا امکان دنبال کردن مسیر هر فعالیت و فرایند توسعه آن در نسل های بعدی و حتی اشتراکات برخی فعالیت ها بین اقوام و طوایف مختلف وجود داشته باشد.

در ادامه ضمن تشریح منشأ بازی های بومی و محلی در اقوام و طوایف مختلف، به الگوی انتقال آن فعالیت به عنوان یک سنت از پیشینیان به نسل های بعدی اشاره می شود:

۱. نیاز امنیتی: برخی بازی های بومی و محلی از حرکات آماده سازی جنگاوران و مدافعان مرز و بوم نشئت گرفته اند؛ مانند ورزش زورخانه ای و شمشیربازی که با الگوگیری از سنت آماده سازی و مبارزه پیشینیان برای حفظ امنیت شکل گرفته است.

۲. **نیا زهای معیشتی**: برخی بازی های بومی و محلی از حرکات افراد برای کسب روزی منشأ گرفته اند. مانند شکل گیری ورزش تیراندازی با کمان که با الگوگیری از سنت شکار یک پرند با تیر و کمان توسط پیشینیان شکل گرفته است.

۳. **نیا زهای اقلیمی**: برخی باز یهای بومی و محلی از رفتار مردمان تحت تأثیر محیط زندگی در کنار دریاها یا کوهستان ها یا منشأ گرفته اند. مانند شکل گیری ورزش طناب کشی که با الگوگیری از سنت کشیدن طناب تور ماهی گیری توسط پیشینیان شکل گرفته است.

۴. **نیاز سرگرمی ، شادی و نشاط** : برخی از بازی های بومی و محلی از فعالیت های کشاورزان و دامداران و ... در اوقات فراغت از کارهای روزانه منشأ گرفته اند؛ مانند ورزش اکر دوکر که با الگوگیری هایی از سنت میوه چینی میوه های چسبان، در دورهمی های پیشینیان هر طایفه شکل گرفته است.

۵. **باورهای فرهنگی و فولکلور (باورهای عامیانه)** : برخی بازی های بومی و محلی از فعالیت های پیشینیان برای نیایش ها، اجابت دعاها و دور کردن نیروهای بد و ... منشأ گرفته اند. مانند حرکات موزون در ورزش های هوازی که با الگوگیری از سنت حرکات ریتمیک خاص طوایف مختلف در اعیاد مذهبی شکل گرفته است.

از جمله مهم ترین ویژگی های بازی های بومی و محلی در اشاعه سنت ها عبارت اند از:

۱. با توجه به تناسب آنها با امکانات و شرایط اقلیمی ، امکان حفظ و اشاعه آداب و سنت ها، از طریق جشنواره بازی های بومی و محلی طوایف و اقوام به شکل مؤثری وجود دارد.

۲. با توجه به نقش ویژگی های اقتصادی و اجتماعی در شکل گیری بازی های بومی و محلی، باعث رونق عوامل اقتصادی اقوام و طوایف، درحین برگزاری جشنواره های بازی ها است

۳. سادگی اجرا در هر زمان و مکان و نیاز نداشتن به ابزار و وسایل پر هزینه برای بازی های بومی و محلی نقش مؤثری در ایجاد فرصت ها برای اشاعه فرهنگ و آداب بین طوایف و اقوام دارد

۴. نقش این بازی ها نه تنها به عنوان یک نیاز غریزی و روانی بلکه به عنوان یک عنصر روحی، جسمی و آموزشی سهم مهمی در سازوکارها و تعاملات اجتماعی نسل ها، اقوام و طوایف دارد.

بازی های بومی - محلی دنیایی از همه فاکتورهای آمادگی جسمانی و عاطفی و روانی را در خود نهفته دارد. با دوستان و همکلاسی ها بودن، آنها را شانه به شانه خود حس کردن، با آنها به رقابت برخاستن و توانایی های خود را محک زدن، می تواند از انگیزه های قوی انسان برای بازی و فعالیت های بدنی باشد. بازی های بومی و محلی متنوع بوده و با نهایت آزادی و بدون مقید بودن به مکان، زمان و ابزار دست و پاگیر، و کمترین سرمایه ممکن و دارای قانون می باشد، قابل اجرا هستند. هریک از این بازی ها با توجه به نوع الگوی اجرا و پیچیدگی مهارتی آن، کمک شایانی به افزایش آمادگی جسمانی، حرکتی و مهارتی در سنین پایه برای ورود به عرصه ورزش قهرمانی خواهد کرد. قانون پذیری، مسئولیت پذیری، تمرین هم افزایی و کارگروهی، احترام به حقوق دیگران، مدیریت رفتار و نیل به برتری در قالب این بازی ها گنجانده شده است.

بازی های بومی و محلی یکی از مؤثرترین و پرمعنا ترین راه های یادگیری و تمرین هوش هستند. در هنگام بازی، کودکان به فکر پیدا کردن راه های تازه ای برای پیروزی می افتند و همان طور که از انرژی خود استفاده می کنند، قوای فکری خود را نیز به کار می گیرند و در تمام مدت بازی، تجربه می اندوزند. بازی های سنتی که معمولاً به صورت گروهی بوده و با فعالیت های حرکتی همراه هستند، به رشد حسی - حرکتی کودک کمک و او را در کسب مهارت های حرکتی که یکی از عوامل زیربنایی فعالیت های شناختی است، یاری می کند. تمامی بازی های بومی و محلی، هدفمند است. (مرادی، ۱۳۹۷)

فواید بازی های بومی و محلی

از فایده های بازی های بومی و محلی که بخشی از آداب و آیین کشور ماست و سرمایه ی فرهنگی و میراث معنوی ایران اسلامی محسوب می شود، می توان به این موارد اشاره کرد: (همتی، ۱۴۰۱)

۱. کودک بسیاری از نقش های اجتماعی را می تواند از طریق بازی های محلی یاد بگیرد و به ایفای آن ها بپردازد؛ مثلاً کودک در بازی، نقش پدر یا مادر بودن را یاد می گیرد و تمرین می کند. همچنین حس نوع دوستی و تعاون کودکان در حین برخی بازی های بومی و محلی تقویت می شوند.

۲. درمان گران اختلالات یادگیری معتقدند، برای درمان و رفع مشکلات یادگیری، برخی بازی ها و سنت های محلی بسیار مفیدند؛ مثلاً بازی «یک قل، دو قل» در درمان بدخطی و نارسایی کودکان بسیار مؤثر است. همچنین برخی از بازی های محلی می توانند در ایجاد تمرکز حواس و تقویت آن نقش بسزایی داشته باشند؛ مثل بازی «کلاغ پر» که در تقویت و ایجاد تمرکز حواس مفید است؛ چراکه حواس بازی کننده، در طول زمان بازی، جمع است تا با شنیدن نام چیزهایی که ندارند، دستش را بالا نبرد.

۳. هماهنگی اعضای بدن شرط ضروری در انجام مطلوب یک عمل است. تعدادی از بازی های بومی و محلی می توانند این هماهنگی را تقویت کنند.

۴. بازی های محلی نسبت به بازی های رایانه ای و بی تحرک امروزی از شور و نشاط بسیاری برخوردارند و همین شادی و نشاط باعث سلامت روحی کودکان می شود.

۵. بازی های رایانه ای امروزی هیجانات منفی دارند. بیشترین تحرک در این بازی ها حرکت دست بازی کننده، در حدود دو سانتی متر، است که موشی (موس) رایانه را جابه جا می کند؛ اما بازی های سنتی باعث تخلیه ی انرژی منفی بدن کودکان می شوند و بسیاری از بیماری ها را از انسان دور می کنند؛ مثلاً بیماری های قند، چربی و غلظت خون از طریق تحرکات هیجانی از بین می روند و بازی های محلی می توانند این نقش را به عهده بگیرند.

۶. در مناطقی که هنوز بازی های محلی رواج دارند، خواب کودکان منظم است. آن ها شب ها، به خاطر تخلیه ی انرژی زائد بدن، زود به رختخواب می روند و صبح با خواب کافی و سر حال از رختخواب بیرون می آیند. این عامل می تواند، در یادگیری های آموزشگاهی، نقش بسزایی داشته باشد.

۷. امروزه صاحب نظران تعلیم و تربیت به این نتیجه رسیده اند که برای آموزش بسیاری از مفاهیم و موضوعات، بازی های سنتی و محلی می توانند بهترین و مطمئن ترین ابزار و شیوه ی آموزش باشند، به همین دلیل، در کتاب های درسی دوره ی ابتدایی، انجام بسیاری از بازی های سنتی و محلی سفارش شده است.

۸. بسیاری از مهارت های زندگی را می توان از طریق بازی های محلی به کودکان آموخت. مهارت های دوختن، برش زدن، آشپزی، گوش کردن، جارو زدن و... را کودکان در فرایند بازی می آموزند و آن را به خوبی انجام می دهند.

۹. بازی های بومی و محلی، به عنوان نمونه ای بهتر در مقایسه با بازی های حیاط پویا، برای بهبود کارکرد شناختی، سواد بدنی و پیشرفت تحصیلی کودکان تشخیص داده شده است. (منظری و همکاران، ۱۴۰۰)

این بازی ها که به اهداف مشخص شده طراحی گردیده اما بیشتر شان در آستانه فراموشی اند، زندگی مدرن باعث دوری از بازی های محلی و بی تحرکی و شیوع انواع بیماری ها حتی در جوامع روستایی شده است. نقش مهم و تاثیرگذار مدارس در آموزش و انجام این بازی ها نبایستی نادیده گرفته شود. با توجه به جامعه مخاطب و نقش تاثیرگذار آموزش و پرورش می بایست برای آموزش بازی های محلی در زنگ های ورزش مدارس و حتی در کتب درسی بطور خاص برنامه ریزی شود، چون کودکان و نوجوانان بیشتر وقت خود را با هم سن و سالان خود در مدارس می گذرانند.

طرح بوم و بازی های بومی

بوم یا برنامه ویژه مدرسه به این معناست که مدیریت، شورا و معلمان مدرسه اجازه دارند که بخشی از زمان تعیین شده برای آموزش رسمی مدرسه را با توجه به صلاحدید خود، به آموزشی جدا از آموزش رسمی اختصاص دهند. این برنامه به آن ها اجازه می دهد موضوع انتخاب کنند، محتوا ارائه دهند، مواد آموزشی تولید نمایند، معلم انتخاب کنند، ارزشیابی کنند و کارنامه صادر کنند! به طور کلی آن ها جایزند تا در کنار آموزش رسمی مدرسه، یک برنامه آموزشی ویژه برای مدرسه خود طراحی کنند و به دست اجرا بپردازند. البته این طرح، به معنای این نیست که مدارس می توانند حرکتی جدا از برنامه ی تعیین شده ی آموزش پرورش داشته باشند.

سه دلیل وجود داشت تا برنامه ویژه مدرسه به وجود بیاید:

الف (ارتقای سطح علمی

قبل از اینکه برنامه ویژه مدرسه به وجود بیاید، برنامه های درسی شامل دو سطح ملی و استانی بود. کتاب های درسی برنامه ها تبیین می شد. وقتی که برنامه درسی استانی مثل کتب استان شناسی به سیستم آموزشی کشور اضافه گشت، نتایج خوبی در زمینه بالا رفتن سطح علمی دانش آموزان مشاهده شد. با توجه به این تجربه مثبت به اضافه ی تجربیاتی که از نمونه های اجرا شده در مدارس به دست آمده بود، امید می رفت از لحاظ علمی پیشرفت های قابل ملاحظه ای مشاهده شود. به این طریق، برنامه های آموزشی به سه سطح ملی، استانی و مدرسه ای تبدیل شد.

ب (نیاز اجتماعی

هر مدرسه بافت محیطی مخصوص به خود را دارد. با توجه به موقعیت های جغرافیایی و اجتماعی متنوعی که در سطح کشور شاهد آن ها هستیم این مسئله کاملاً قابل پیش بینی است. این که مدارس نسبت به هم تفاوت های فاحشی دارند را نمی توان نادیده گرفت. یک برنامه آموزشی واحد هر چند کامل و جامع باشد نیاز به اندکی انعطاف دارد. قبل از مطرح شدن برنامه ویژه مدارس، نبود این انعطاف یک کاستی قابل تأمل بود که بعد از مطرح شدن این برنامه کم رنگ تر شد.

ج (مبانی قانونی

ایجاد این طرح، در راستای راهکار ۵-۵ سند تحول بنیادین و بند ۱۳-۲ برنامه درسی ملی که براساس رویکرد فرهنگی تربیتی است، بر آموزش های مهارت محور و فعالیت های پرورشی تأکید شده است. اینکه بخشی از برنامه درسی باید در اختیار مدرسه قرار بگیرد.

براساس دلایلی که منجر به ایجاد و تصویب طرح ویژه مدرسه شد، اهداف این برنامه را می توان موارد زیر برشمرد:

- پاسخ دهی به نیازهای منطقه ای و محلی
- ارتقای مدرسه به عنوان جایی برای توسعه ی محل و محیط زندگی
- ایجاد محیطی برای ارتقای سطح علمی در قالب شیوه های متنوع، شاد و خلاقانه

نکات اساسی در انتخاب بازی های بومی – محلی

در انتخاب بازی های مناسب برای اجرا در مدرسه توجه به نکات زیر ضروری است: (داوودی ، ۱۳۹۵)

- کمک به تقویت توانایی های جسمانی ، ذهنی و عاطفی دانش آموزان در راستای اهداف برنامه درسی تربیت بدنی
- ارائه الگوی مناسب برای غنی سازی اوقات فراغت دانش آموزان
- تزریق شادابی و نشاط
- به نمایش گذاردن ارزش های فرهنگی و سنن پسندیده تاریخی و قالب بازی
- متناسب بودن فضای مورد نیازی بازی با فضای آموزشگاه
- توجه به رعایت نکات ایمنی و بهداشتی
- جذابیت بازی
- داشتن ظرفیت های مناسب برای تغییر در قوانین و مقررات بازی و متناسب سازی آن با ویژگی های سنی دانش آموزان .

نتیجه گیری

بازی های بومی محلی به بازی هایی گفته می شود که در یک منطقه یا محله خاص انجام می شوند . بازی های بومی و محلی نمادی از آداب و رسوم و فرهنگ اجتماعی هر منطقه است. از ویژگی های بازی های بومی محلی می توان به کشف استعدادها و رشد جسمانی کودکان اشاره کرد؛ زیرا بازی کردن نقش مهمی در رشد ذهن و جسم کودکان دارد. فراوانی و تنوع بازی های بومی محلی پذیرش مهارت های زندگی را تسریع کرده و ایجاد روابط اجتماعی و قانون پذیری را در کودکان رشد می دهد. سرگرمی یا پرکردن اوقات فراغت تنها هدف از انجام این بازی ها نیست، بلکه انجام این نوع بازی ها علاوه بر بوجود آوردن لحظه های شاد و لذت بخش برای دانش آموزان به همراه ایجاد تجربیات دست اول ، منجر به یادگیری پایدار و عمیق در دانش آموزان نیز می شود . از این رو نقش مهم و تاثیرگذار مدارس در آموزش و انجام این بازی ها نبایستی نادیده گرفته شود.

از آنجا که مناطق مختلف محیط های زندگی متفاوتی را ایجاد کرده اند، لذا بدیهی است که مدارس شرایط مختلفی داشته باشند. از این رو یک برنامه جامع و واحد آموزشی هر چه قدر که هم که خوب و عالی تنظیم شود، ممکن است برای یک مدرسه کامل نباشد. طرح بوم یا برنامه ویژه مدرسه، به منظور تکمیل محتوای آموزش رسمی به وجود آمده است. بوم یا برنامه ویژه مدرسه به این معناست که مدیریت، شورا و معلمان مدرسه اجازه دارند که بخشی از زمان تعیین شده برای آموزش رسمی مدرسه را با توجه به صلاحدید خود، به آموزشی جدا از آموزش رسمی اختصاص دهند. پیرو اجرایی شدن این طرح و با توجه به جامعه مخاطب و نقش

تأثیرگذار آموزش و پرورش، لذا می‌بایست برای آموزش بازی‌های بومی و محلی در زنگ‌های ورزش مدارس و حتی در کتب درسی بطور خاص برنامه‌ریزی شود، چون کودکان و نوجوانان بیشتر وقت خود را با هم سن و سالان خود در مدارس می‌گذرانند.

منابع

احمدی، آمنه؛ امانی طهرانی، محمود؛ امیری نیا، کوروش؛ رضانی، فاطمه؛ رهبری نژاد، یدالله؛ زرافشان، علی و نیک نام، زهرا (۱۳۹۷). مدرسه ما تقدیم می‌کند، راهنمای عمل برنامه ویژه مدرسه (بوم). سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی

اصیل نیکو، احمد و فهیم، حسین و محمدی، محمد، ۱۳۹۸، برنامه ویژه مدرسه (بوم): گامی به سوی تمرکززدایی در برنامه ریزی درسی آموزش و پرورش ایران، پنجمین همایش ملی پژوهش های نوین در برنامه ریزی درسی ایران، تهران

امیری، احمد و زین الدینی میمند، زهرا، ۱۳۹۸، تبیین رویکرد برنامه ریزی درسی ویژه در سطح مدرسه (بوم محوری) در راستای سیاست تمرکز زدایی، دومین همایش ملی تحول در برنامه درسی، لامرد

بارکر، فیلیپ. (۲۰۰۴)، خانواده درمانی پایه، ترجمه محسن دهقانی و زهره دهقانی (۱۳۹۰)، تهران، رشد، چاپ اول

خسروی، فاطمه و تقی زاده، فواد و زین الدینی میمند، زهرا، ۱۴۰۰، بررسی نقش برنامه ویژه مدرسه (بوم) در برنامه های درسی ایران، ششمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و آموزش و پرورش، تهران

داوودی، سامره؛ ۱۳۹۵، بازی های بومی – محلی، <http://dd.nidcs.ir/blog/mdavudi?pid=978>

رضوانفر، مرتضی، (۱۳۸۹)، بازی‌های بومی و محلی ایران، تهران: آبادبوم.

سالکی دولابی، عبدالله؛ ۱۳۸۸، مدیریت مدرسه محوری، <http://saleki.blogfa.com/post/72>

صیادی شهرکی، زهرا و اطهری اصفهانی، زینب السادات، ۱۴۰۰، چرایی و چگونگی رویکرد برنامه ریزی درسی مدرسه محور مبتنی بر طرح بوم، هشتمین کنفرانس بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی

کول میری، امینه و جمال الدینی، محمد و حسینی، محمدصادق، ۱۳۹۹، بررسی میزان تحقق اهداف طرح برنامه ویژه مدرسه (بوم) در مدارس متوسطه دوره اول شهرستان سیریک در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۹۹، دومین کنفرانس ملی یافته های نوین یاددهی-یادگیری در دوره ابتدایی، بندرعباس

مومنی کوهستانی، امیرمحمد و شیرینی رستمی، اسماعیل، ۱۳۹۹، آشنایی با قابلیت های برنامه ویژه مدرسه (بوم) در برنامه درسی مبتنی بر تربیت ذهن دانش آموزان دوره ابتدایی، اولین همایش برنامه ریزی درسی و تربیت ذهن در تربیت معلم، گرگان

مرادی، مجتبی؛ ۱۳۹۷، اهمیت بازی های بومی و محلی در مدارس و محیط زندگی،

<https://borna.news/fa/news/800649>

منظری توکلی، محمدحسین؛ شجاعی، معصومه؛ ملانوروزی، کیوان، (۱۴۰۰)، «مقایسه‌ی اثر بازی‌های بومی - محلی و حیاط پویا بر کارکرد شناختی، سواد بدنی و پیشرفت تحصیلی کودکان ۸ تا ۱۲ ساله»، مجله‌ی رشد و یادگیری حرکتی - ورزشی، دوره‌ی ۱۳، شماره‌ی ۳، ص ۳۳۳-۳۵۴.

همتی، محدثه؛ ۱۴۰۱، جای خالی بازی در آموزش، [/https://www.roshdmag.ir/fa/article/30118](https://www.roshdmag.ir/fa/article/30118)

Aypay, A. (2016). Investigating the role of traditional children's games in teaching ten universal values in Turkey. Eurasian Journal of Educational Research, 62, 283-300, <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2016.62.14>